

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2022.23>**Л. Кривда,**аспірантка кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЗНАТЬ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ХАРАКТЕРУ ТА СТУПЕНІ ТЯЖКОСТІ ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ ШЛЯХОМ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судово-медична експертиза є важливою складовою правосуддя, яка забезпечує об'єктивне вирішення правових питань на підставі наукових даних. У цій статті ми розглянемо процедуру проведення судово-медичної експертизи в Україні. Судово-медична експертиза є однією з форм судової експертизи, яка проводиться у разі необхідності встановлення або відсутності тілесних ушкоджень, причин їх виникнення, характеру дії засобів, які спричинили ушкодження, а також призначення терміну, необхідного для одужання.

Процедура проведення судово-медичної експертизи регулюється Кримінально-процесуальним кодексом України. Згідно з цим кодексом, судово-медична експертиза може бути призначена судом або слідчим органом, якщо це необхідно для вирішення питань, пов'язаних з правосуддям. Проведення судово-медичної експертизи здійснюється спеціалістами-експертами, які мають відповідну підготовку та досвід роботи в даній області. Під час експертизи експерти здійснюють вимірювання, визначення розмірів, опис та дослідження об'єктів експертизи. Судово-медична експертиза є важливою складовою судового процесу та має на меті встановлення фактів, пов'язаних з тілесними ушкодженнями, смертю людини, а також іншими питаннями, що вимагають фахового медичного аналізу.

Першим кроком у проведенні судово-медичної експертизи є призначення судом експерта (експертної комісії). При цьому враховуються специфіка справи та потреби щодо проведення експертизи.

Після призначення експерта (експертної комісії) проводиться вивчення матеріалів справи, а також збір інших необхідних даних, що можуть бути корисними при проведенні експертизи. Під час проведення експертизи можуть використовуватися різноманітні методи дослідження, включаючи клінічний огляд, лабораторні аналізи, інструментальні дослідження та інші методи.

Після проведення експертизи експерт (експертна комісія) готує висновок, який містить результати досліджень та висновки щодо питань, поставлених судом. Висновок повинен бути обґрунтованим та містити достовірні дані, які можуть бути використані у судовому процесі.

Висновок експерта (експертної комісії) є доказом у судовому процесі, і він може бути використаний для прийняття рішення судом. При цьому, суд не обов'язково повинен прийняти висновок експерта (експертної комісії), але прийняття рішення судом без такого висновку може бути неправомірним.

За допомогою судово-медичних знань, експерт може визначити характер тілесних ушкоджень, таких як забої, переломи, розриви, рани та

інші, та оцінити їх ступінь тяжкості. Він також може визначити час, коли було завдано тілесне ушкодження, та вказати, які саме дії могли його спричинити. Важливою частиною судово-медичної експертизи є оцінка ступенів тяжкості тілесних ушкоджень. Судово-медичний експерт може визначити, наскільки серйозно тіло постраждалої особи було ушкоджене, яку медичну допомогу їй необхідно було надати та наскільки тривалим може бути період відновлення. Отже, використання судово-медичних знань дозволяє встановити характер та ступінь тяжкості тілесного ушкодження, що є важливим для проведення розслідування злочинів і визначення відповідальності винних осіб.

У статті 242 Кримінально-процесуального кодексу України регламентовано перелік випадків щодо обов'язкового проведення експертизи, а саме:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- 5) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довікллю, заподіяного кримінальним правопорушенням. [1]

Таким чином суб'єктами проведення судово-медичної експертизи живих осіб є експертна установа та експерти, яких залучають сторони кримінального провадження. Юридичною підставою є направлення працівників органів внутрішніх справ, а для проведення експертизи – постанова

слідчого чи ухвала суду. Проведення судово-медичної експертизи живих осіб окрім норм Кримінально-процесуального кодексу України регламентовано також галузевими нормативними актами: Законом України «Про судову експертизу», «Інструкцією про проведення судово-медичної експертизи», «Правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень», «Правилами проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи» (Наказ №6 МОЗ від 17.01.95.) та нормативними документами МОЗ України. [5]

Основною відмінністю між освідуванням та судово-медичною експертизою живих осіб можна назвати те, що при експертному дослідженні фахівцям надається перелік питань стосовно кримінального правопорушення відповідно до галузі знань. У разі якщо виникає необхідність оголення особи, то вимога про одностатевість не є обов'язковою. Відеофіксація не проводиться і не запрошуються поняті. Експерт не кваліфікує отримані данні відповідно до статей Кримінального кодексу України. [4]

У постанові про призначення судово-медичної експертизи містяться 1) вступна частина з інформацією про назву, дату, місце її складання та особа, яка її склала; 2) описово-мотивувальна частина, в якій надається фабула та обґрунтовується мотив призначення та необхідності призначення відповідного виду експертизи; 3) резолютивна частина, в якій вказується вид експертизи та установа її проведення, перелік питань та об'єкти дослідження.

У судово-медичному анамнезі на думку Мішалова обов'язково повинна зазначатися інформація від потерпілого щодо наступних факторів:

- коли (дата, час);
- де (у квартирі, на вулиці тощо);
- хто (кількість нападаючих, їх стать, вік і т. д.);

- що і чим зробив, скільки разів наносилося ушкодження;
- чи звертався за медичною допомогою, якщо так, то коли і куди;
- скарги на момент огляду [5].

Експерт повинен уникати питань про те, чи мала місце втрата свідомості, погіршення зору, слуху тощо [2]. Під час експертизи можуть бути виконані різні медичні процедури, такі як вимірювання артеріального тиску, пульсу, температури тіла, проведення електрокардіограми, аналіз крові та інших біологічних рідин. Крім того, можуть бути зроблені рентгенівські, комп'ютерні томографічні або магнітно-резонансні знімки, які дозволяють отримати детальні зображення внутрішніх органів та тканин. Важливо зазначити, що проведення судово-медичної експертизи живих осіб має свої особливості і потребує дотримання певних етичних та правових норм. Особа, яка піддається експертизі, повинна бути повністю проінформована про всі процедури, що будуть проводитися, а також про можливі наслідки. Крім того, під час проведення експертизи необхідно дотримуватися принципів конфіденційності та поваги до прав та свобод особи [6].

У дослідницькій частині документа описується локалізація, характер, форма, розміри, властивості і особливості ушкодження та їх кількість. У разі потреби потерпілого направляють на додаткові дослідження, які не проводяться у експертній установі. У завершальній частині (висновках) повинна міститись інформація про характер, локалізацію та властивості ушкоджень; вид знаряддя чи засобі їх спричинення; механізм, давність і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень із зазначенням кваліфікаційної ознаки. Структура і обсяг висновків обмежені поставленими при призначенні експертизи.

На практиці при призначенні судово-медичної експертизи виникають дефекти, які суттєво знижують якість

досудового розслідування. Вважаю доцільним проведення анкетування органів досудового розслідування та експертів і керівників підрозділів експертної служби щодо поширених дефектів документа про призначення експертизи.

Пояснення щодо суті розглянутих дефектів.

1. Не обгрунтоване призначення експертизи як такої (непотрібність експертизи). Зазвичай, непотрібність експертизи пов'язана з тим, що раніше вже була проведена експертиза, яка відповіла на всі необхідні питання. Однак, призначення непотрібної експертизи може бути пов'язане з не процесуальними мотивами, такими як бажання штучно затягнути справу або незгода сторони з результатами попередньої експертизи.

2. Наявність у документі непотрібних насправді, з експертної погляду, питань. Іноді документи можуть містити непотрібні запитання, які можуть бути легко з'ясовані під час читання дослідницької частини. Наприклад, запитання про кількість пошкоджень, яку можна встановити з прочитанням дослідницької частини, або запитання про ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, які всі були отримані через контакт з одним автомобілем. Кількість пошкоджень легко може бути встановлена шляхом читання дослідницької частини. Або «Який ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, отриманих на кожній із фаз ДТП». Навіщо це слідству, якщо всі тілесні ушкодження отримані через контакт пішохода з одним автомобілем?

3. Відсутність абсолютно необхідних, з експертної точки зору, питань. Це означає, що експерт не знаходиться в ситуації, коли йому потрібно відповісти на питання, які є абсолютно необхідними для прийняття рішення (наприклад, про ступінь тяжкості тілесних ушкоджень чи їх давність). Тобто, перед експертом не постає таких запитань, які вимагають негайного розв'язання.

4. Наявність питань, які фактично дублюють один одного. Питання, що повторюються, загрожують документ про призначення експертизи. Наприклад, «Який характер та розташування пошкоджень?» І відразу: «Яка локалізація пошкоджень?».

5. Наявність незрозумілих для експерта питань (зокрема стилістичних нісенітниць). Наприклад: «Яке розташування характеру ушкоджень?» «Яка давність локалізації ушкоджень?»

6. Наявність питань, що прямо виходять за межі компетенції будь-якого експерта (правового характеру). Наприклад: хто винний у смерті пацієнта? Хто з осіб, які беруть участь у конфлікті, завдав потерпілому тілесні ушкодження?

7. Наявність питань, що стосуються іншої галузі спеціальних знань. Наприклад: чи могла куля, вистріляна з тіла потерпілого, бути вистріляна з конкретного екземпляра зброї? Сліди яких конкретно паливно-мастильних речовин виявлено на одязі потерпілого?

8. Наявність питань, які вимагають свого вирішення спеціальних знань. Наприклад: чи є виявлений на місці події уламок цегли тупим твердим предметом?

9 Відсутність у документі призначення експертизи фабули події. Здається, зрозуміло.

10. Неприпустимо коротка фабула (з якої незрозуміла суть події). Наприклад: Внаслідок конфлікту сталося заподіяння тілесних ушкоджень потерпілому, але немає достатньої інформації про те, хто був причетний до конфлікту, коли він стався, де він мав місце, які саме предмети були використані та інші деталі.

11. Відсутність обґрунтування необхідності призначення експертизи (чим спричинена фактична необхідність проведення експертизи). Якщо експертиза є додатковою або повторною, то немає інформації про те, що саме спричинило незгоду з первин-

ною експертизою або в чому полягає її неповнота. Тому експерт може не розуміти суть завдання, яке стоїть перед ним.

12. Непереконливе обґрунтування призначення експертизи. Наприклад, у зв'язку з незгодою потерпілого або підозрюваного з висновками первинної експертизи може з'явитися потреба у призначенні повторної експертизи. Однак, така необхідність не завжди обґрунтована, оскільки ніхто не проаналізував та не вказав, чим саме незгоду аргументовано. У деяких випадках, замість того, щоб задовольнити клопотання на повторну експертизу, слід відмовляти у його задоволенні як необґрунтованому. Проте, цього часто не роблять, і слідчий реагує на скарги учасників процесу негативно.

13. Процесуальні порушення при призначенні експертизи.

Це означає порушення чинних норм Кримінально-процесуального кодексу України при призначенні експертизи (без відповідного посилання на відповідні норми), або серйозні фактичні порушення (наприклад, проведення «групових» експертиз, коли одна постановка виноситься щодо кількох осіб, незалежно від їхніх індивідуальних характеристик). Це часто стається без відповідного обґрунтування та аналізу відповідних норм, але повинно бути ретельно перевірено, щоб уникнути неправомірної поведінки та порушення прав осіб, які перебувають у центрі процесу. В окремих випадках можуть використовуватися групові експертизи, наприклад, при розгляді питань, пов'язаних із транспортними засобами, але вони повинні бути обґрунтовані та проведені з дотриманням усіх необхідних процедур [3].

Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень є важливим документом для судово-медичної експертизи. Вони були затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України

Зведена таблиця поширених дефектів документа про призначення експертизи (постанови, ухвали, клопотання) для експертів та керівників підрозділів експертної служби

Категорії справ	ДТП	Вбивства	Тілесні ушкодження	Статеві злочини	Лікарські злочини
Можливі дефекти					
Необгрунтоване призначення експертизи як такої (непотрібність експертизи)					
Наявність у документі непотрібних по суті, з експертної точки зору, питань					
Відсутність абсолютно необхідних, з експертної точки зору, питань					
Наявність питань, які фактично дублюють один одного					
Наявність незрозумілих для експерта питань (у тому числі стилістичних нісенітниць)					
Наявність питань, що прямо виходять за межі компетенції будь-якого експерта (правового характеру)					
Наявність питань, що стосуються іншої галузі спеціальних знань					
Наявність питань, які вимагають свого вирішення спеціальних знань					
Відсутність у документі призначення експертизи фабули події					
Неприпустимо коротка фабула (з якої незрозуміла суть події)					
Відсутність обґрунтування необхідності призначення експертизи (чим спричинена фактична необхідність проведення експертизи)					
Непереконливе обґрунтування призначення експертизи					
Процесуальні порушення при призначенні експертизи					

№6 від 17.01.95 року. Ці правила складаються з 5 розділів і 19 пунктів. Вони передбачають, що визначення ступеня тяжкості тілесного ушкодження проводиться на підставі об'єктивного обстеження потерпілого, допомоги лікаря, рентгенологічного та лабораторного досліджень та інших методів досліджень. Основна мета правил полягає у забезпеченні науково обґрунтованого та єдиного підходу до визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень в умовах судово-медичної експертизи. Це дає змогу забезпечити об'єктивність та достовірність результатів експертизи, що є важливим для справедливості правосуддя.

Правила передбачають визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень на підставі аналізу кількох критеріїв, таких як характер ушкодження, розмір ушкодження, глибина проникнення, наявність ознак кровотечі, діагностичних даних лабораторних досліджень та інших. Окрім того, правила диференціюють також побої, муки і мордування. Під легким тілесним ушкодженням, передбаченим статтею 125 Кримінального кодексу України передбачено ушкодження, яке спричинило розлад здоров'я тривалістю від 6 до 21 днів або незначну втрату працездатності до 10%. Якщо вищезазначених наслідків не виявлено-це ушкодження,що має незначні скороминущі наслідки, тривалістю не більш як шість днів.

Під ушкодженням середньої тяжкості, передбаченим статтею 122 Кримінального кодексу України передбачено ушкодження, яке не спричинило небезпеку для життя, втрату будь-якого органа або втрату органом його функцій;душевну хворобу; розлад здоров'я,поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину;переривання вагітності; невиправне знівечення обличчя; тривалий розлад здоров'я;стійку втрату працездатності менш ніж на третину.

Під тяжким тілесним ушкодженням, передбаченим статтею 121 Кримінального кодексу України передбачено ушкодження, яке спричинило яке не спричинило небезпеку для життя, втрату будь-якого органа або втрату органом його функцій;душевну хворобу; розлад здоров'я,поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину;переривання вагітності; невиправне знівечення обличчя; тривалий розлад здоров'я;стійку втрату працездатності не менш ніж на третину.

У статті аналізується необхідність використання спеціальних знань, судово-медичних знань. Судова медицина та криміналістика історично мають однакову ціль, вказану у ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України: забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а невинувата особа не була безпідставно обвинувачена та притягнення до кримінальної відповідальності. Подальше дослідження вказаної проблеми відкриває нові шляхи до оптимізації пізнавальної діяльності у розслідуванні, розкриття і профілактики всіх форм і видів злочинної діяльності.

Використання судово-медичних знань дозволяє виявити характер та ступінь тяжкості тілесного ушкодження, яке може бути завдане при здійсненні злочину. Основна мета судово-медичної експертизи полягає у визначенні причини та наслідків тілесних ушкоджень, що дозволяє з'ясувати обставини, за яких вони були завдані. Це може бути корисним у встановленні відповідальності та призначенні покарання злочинцю. Судово-медичний експерт проводить дослідження на

підставі доказів, які були зібрані на місці злочину, а також інформації про постраждалих та підозрюваних. Він використовує спеціальні знання та методики, щоб встановити характер та ступінь тяжкості тілесного ушкодження, такі як рентгенівське дослідження, обстеження документів та інші методи. Судово-медична експертиза має велике значення в розслідуванні злочинів, особливо в тих випадках, коли злочинець намагається приховати свої дії. За допомогою судово-медичної експертизи можна точно встановити наслідки тілесного ушкодження, що дозволяє правоохоронним органам зібрати докази і встановити винуватця.

Метою статті є аналіз необхідності використання спеціальних знань судово-медичних знань для виявлення характеру та ступені тяжкості тілесного ушкодження шляхом проведення судово-медичної експертизи.

Ключові слова: судова медицина, спеціальні знання, судово-медична експертиза, експертиза, судова експертиза.

Kryvda L. Problems of appointment and conduct of forensic medical examinations

The article explores the necessity of using specialized knowledge, namely forensic medical knowledge, in the process of investigating and adjudicating criminal offenses. Historically, forensic medicine and criminalistics share the same goal, as outlined in Article 2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which is to ensure a prompt, complete, and impartial investigation and judicial review so that every person who has committed a criminal offense is held accountable in proportion to their guilt, while innocent individuals are not falsely accused or subjected to criminal liability.

The use of forensic medical knowledge allows for the identification of the nature and severity of physical injuries that may have been inflicted during the commission of a crime. The main purpose of forensic medical expertise is to determine the causes and consequences of bodily injuries, which can shed light on the circumstances under which they were inflicted. This can be useful in establishing liability and imposing punishment on the offender.

A forensic medical expert conducts research based on evidence collected at the scene of the crime, as well as information about victims and suspects. The expert uses specialized knowledge and methodologies to determine the nature and severity of physical injuries, such as X-ray studies, examination of documents, and other methods. Forensic medical expertise is of great importance in investigating crimes, especially in cases where the offender tries to conceal their actions. Through forensic medical expertise, the consequences of bodily injury can be accurately established, allowing law enforcement agencies to gather evidence and identify the perpetrator.

The purpose of the article the article analyzes the necessity of using specialized knowledge in forensic medicine to identify the nature and severity of bodily harm through the conduction of a forensic medical examination.

Key words: forensic medicine, special knowledge, forensic medical examination, examination, forensic examination.

Література

1. Кримінально-процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (станом на 29.09.2022р.)

2. Закон України «Про судову експертизу» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (станом на 05.05.2022р.)

3. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : [збірник]. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Вип. 36. – 244 с.
4. Проект закону «Про судово-медичну експертну діяльність» URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH1LT68A.html (станом на 29.09. 2022р.)
5. Судова медицина / Заг.ред. Мішалов В.Д., Хохолева Т.В., Бачинський В.Т., Войченко В.В., Кривда Г.Ф., Костенко Є.Я.: Київ, 2018. 575 с. [+167 іл.]
6. Сучасні питання криміналістики, судової експертизи та кримінального процесу : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 3 грудня 2020 року) / відп. ред. А. І. Черемнова, Л. С. Белік. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 310 с.